УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Суми ■ ВВП «Мрія» ■ 2020

УДК 347.92(477)
П 98

Авторський колектив:

Рябченко Олена Петрівна, д.ю.н., проф.
Мацюк Володимир Ярославович, д.ю.н.
Литвин Наталія Анатоліївна, д.ю.н., с.н.с.
Попівняк Олександр Іванович
Хомутянський Віталій Володимирович
Палій Людмила Леонідівна
Пудрик Денис Валерійович, к.е.н
Біла Вікторія Русланівна, к.ю.н., доц.
Чмелюк Василь Васильович, к.ю.н.
Винниченко-Кумкова Лілія Олександрівна, к.ю.н., доц.
Чигрина Галіна Леонідівна, к.ю.н., доц.
Петрова Ірина Павлівна, к.ю.н., доц.
Соломенко Геннадій Вікторович, к.ю.н.

Рекомендовано до друку Вченою радою Університету державної фіскальної служби України (протокол № 12 від 28.11.2019 року).

Рецензенти:

Сопілко Ірина Миколаївна, декан юридичного факультету Національного авіаційного університету, д.ю.н., проф., заслужений юрист України; *Чеховська Ірина Василівна*, завідувач кафедри цивільного права та процесу Університету ДФС України, д.ю.н., с.н.с.

Правове забезпечення захисту економічних інтересів держави. Теоретико-прикладне дослідження : монографія / За редакцією О. П. Рябченко. – Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2020. – 352 с.
П 98
ISBN 978-966-473-242-7

Монографія присвячена розкриттю проблеми захисту економічних інтересів держави та визначенню шляхів її вирішення. В роботі проаналізована правозастосовна практика правоохоронних та митних органів, чинне законодавство, наукові джерела. Особлива увага приділена таким питанням як: юридична сутність правозахисної діяльності у виділеній сфері; теоретичні аспекти правових форм; інформаційне забезпечення, вдосконалення організації та правого регулювання правозахисної діяльності щодо економіки. Монографія адресована науковцям, практикам, викладачам, студентам, аспірантам юридичних навчальних закладів.

УДК 347.921(477)

© Авторський колектив, 2020
© ВВП «Мрія», 2020

ISBN 978-966-473-242-7

ЗМІСТ

Вступ 7

Розділ 1.
ЮРИДИЧНА СУТНІСТЬ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ТА МИТНИХ ОРГАНІВ У ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ

1.1. Адміністративно-правові засади захисту економічних інтересів держави у митній сфері: актуальні питання правової характеристики
Палій Л.Л. 13

1.2. Методи захисту економічних інтересів держави, форми та напрямки взаємодії між суб'єктами правозабезпечувальної та правозахисної діяльності
Палій Л.Л. 32

Розділ 2.
ПРАВООХОРОННІ ТА МИТНІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

2.1. Місце правоохоронних та митних органів у системі захисту економічних інтересів держави
Попівняк О.І. 51

2.2. Адміністративна відповідальність за порушення митних правил
Хомутянський В.В. 69

Розділ 3.
ПРАВОВІ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

3.1. Поняття та види правових форм діяльності суб'єктів захисту економічних інтересів держави
Біла В.Р. 93

3.2. Адміністративний акт як основна форма діяльності суб'єктів захисту економічних інтересів держави
Біла В.Р. 103

Розділ 4.
ЮРИДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

4.1. Сутність процесуальної форми діяльності суб'єктів захисту економічних інтересів держави
Біла В.Р., Чмелюк В.В. 111

4.2. Актуальні питання визначення процесуальних форм правозабезпечувальної та правозахисної діяльності у економічній сфері
Рябченко О.П., Пудрик Д.В. 117

Розділ 5.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

5.1. Генезис правового регулювання державної інформаційної політики в діяльності податкових та митних органів у сфері захисту економічних інтересів держави
Литвин Н.А. 141

5.2. Принципи та функції правового забезпечення інформаційної діяльності податкових та митних органів України у сфері захисту економічних інтересів держави
Литвин Н.А. 175

Розділ 6.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

6.1. Міжнародний досвід правового забезпечення економічної безпеки держави: перспективи впровадження в Україні
Чигрина Г.Л. 213

6.2. Генезис антикорупційної стратегії держави та її вплив на визначення способів подолання корупційних ризиків у митній діяльності
Рябченко О.П., Винниченко-Кумкова Л.О. . . 239

6.3. Проблемні питання законодавчого забезпечення застосування сил і засобів правоохоронних органів у захисті економічних інтересів держави в районах здійснення операції Об'єднаних сил
Мацюк В.Я. 258

6.4. Шляхи оптимізації процедур проведення досліджень з питань дотримання законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом
Рябченко О.П., Мацюк В.Я. 263

6.5. Вдосконалення способів і методів виявлення ризикових зовнішньоекономічних операцій та фактів ухилення від сплати податків суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності
Соломенко Г.В. 268

6.6. Структура митної служби Німеччини як вищого федерального органу у сфері митного управління
Петрова І.П. 288

Висновки 299

Список використаної літератури 307

Разом з тим, аналіз сучасних поглядів як вітчизняних, так і зарубіжних правників та економістів дають підстави стверджувати, що на сьогодні відсутні єдині погляди на види безпеки, як складові економічної безпеки, та чіткі критерії їх класифікації [418].

Більшість дослідників схиляється до думки про нагальну необхідність євроінтеграції економіки України. Але частина українських науковців мають і альтернативну думку щодо розвитку економічної безпеки.

Так, за висновками експертів Інституту стратегічних досліджень «Нова Україна» (далі – Інститут) [105],наразі світ вступив у період динамічних трансформацій, що проявляються практично у всіх вимірах життя сучасної цивілізації. Прискорюються трансформаційні процеси у глобальній економіці, в системі міжнародного розподілу праці, міжнародній валютно-фінансовій системі, виникають передумови для переходу на нові моделі та уклади економічного зростання. Загострюється геополітична конкуренція між провідними світовими державами та групами держав, що претендують на провідні позиції при організації системи міжнародних відносин посткризового світу.

У контексті зазначених змін, експертами Інституту А. Єрмолаєвим, С. Денисенком, О. Маркеєвою, Л. Поляковим та іншими пропонується нова концепція економічного розвитку. На їх думку, конкретизуючи завдання щодо пошуку сучасних підходів до стратегування євроінтеграції, враховуючи як фактори кризи на Сході, так і потенційні можливості тектонічних політико-економічних змін моделі Європейського Союзу, фокус зусиль зовнішньоекономічного позиціонування України має зміщуватися на цілі національного розвитку: модернізацію економіки, підвищення стійкості фінансової та фіскальної систем до зовнішніх викликів і з цією метою – диверсифікації торговельних зв'язків та повніше використання євроінтеграційних механізмів (співпраці, допомоги,імплементації правил та нормативів тощо). Крім того, майбутнє позиціонування України у європейському просторі значною мірою залежатиме від ситуації в ключових галузях, що є визначальними як для національного розвитку, так і для загальноєвропейського – сільському господарстві та енергетичній галузі.Реалізація євроінтеграційної стратегії великою мірою залежатиме також від поступу в імплементації

міжнародних договорів між Україною та ЄС, зокрема Угоди про асоціацію (далі – Угода)та зону вільної торгівлі (далі – ЗВТ) [337]. Ключове значення для євроінтеграційних процесів Угоди про асоціацію та ЗВТ обумовлене тим, що структурно «глибока і всеосяжна» торговельна угода між Україноюта ЄС охоплює широке коло пов'язаних з торгівлею питань і не лише спрямована на усунення бар'єрів у торгівлі, але й сприятиме забезпеченню глибокого регуляторного зближення, тим самим частково відкриваючи внутрішній ринок ЄС для України. Таким чином, частина завдань щодо економічної модернізації вже має євроінтеграційне наповнення. Тобто вписується і в національний, і в загальноєвропейський порядок денний соціально-економічного реформування [418].

З метою подальшого запровадження в Україні та адаптації до сучасних умов національної економіки, актуальними залишаються необхідність подальшого аналізу й дослідження світового досвіду забезпечення економічної безпеки держави, зокрема країн, які мають стабільно високий рівень економічної безпеки.

Різноманітні аспекти економічної безпеки вивчаються з позицій економічної теорії, теорії управління, соціології, політичної науки, а також фінансового, податкового, митного, банківського, валютного, кримінального права, криміналістики та кримінології. Проте, як слушно зауважує С. Лекарь, рівень теоретичної та практичної розробленості даної проблематики ще залишається недостатнім – наразі в Україні як на державному рівні, так і в науковій сфері відсутнє цілісне бачення проблеми економічної безпеки: досі не існує єдиного визначення категорії «економічна безпека», немає чітко визначеної та нормативно закріпленої системи суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави [170].

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (далі – Мінекономрозвитку України), затвердивши своїм наказом Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, зазначає, що *економічна безпека* – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [170].

Поєднуємо думкиВ. Гейця, З.Варналія, В. Середи та інших науковців, які вважають, що забезпечення економічної безпеки – це

гарантія незалежності країни, умови стабільності та ефективної життєдіяльності суспільства [74].

3. Варналій, як економіст, враховуючи досвід розвинутих країн, слушно зауважує, що в сучасних умовах економічна безпека визначає національну безпеку в цілому, враховуючи її загальну спрямованість на забезпечення захисту національних інтересів, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до розвитку та захищеність життєво важливих інтересів людей, суспільства, держави [57].

В. Середа, як юрист, наголошуючи на правових механізмах забезпечення економічної безпеки держави,обґрунтовано стверджує, що економічна безпека є вагомою складовою національної безпеки від якої залежить стан захищеності державної влади, суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності, спокою людей, громадської злагоди, довкілля, національної і релігійної рівності. Наразі важливо, щоб були розроблені та ефективно функціонували дієві, перш за все – правові, механізми забезпечення безпеки як окремого підприємства, так ізагалом всієї держави. Проблеми економічної безпеки в нашій державіє актуальними, їх треба вивчати й аналізувати, всіляко шукати шляхи вирішення, намагатися їх подолати та вийти з кризової ситуації. Безпека є передумовою життєдіяльності та розвитку людини, суспільства і держави [112].

Вчений вважає, що економічна безпека – це не лише статичний індикатор поточного стану економічної системи держави, який сигналізує про результативність та ефективність її діяльності, зокрема безпекової, але це ще її функція, готовність і здатність структурно-функціональних ланок господарства до ефективної протидії загрозам та результативної діяльності в екстремальних умовах [112].

Резонує з викладеними думками і висновок С. Стеценка про те, що проблеми економічної безпеки є ключовими для існування будь-якої держави. Економічна безпека полягає в захищеності національних інтересів держави, в готовності і здатності інститутів влади створювати механізми захисту національної економіки, в здатності зберігати та поновлювати процес суспільного відтворення, а також соціально-політичної стабільності суспільства. Економічна безпека держави є не лише однією з найважливіших складових цілісної системи національної безпеки як комплексу захисту національних інтересів, але й базовою, вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів. Тому наукові дослідження, пов'язані з

пошуком пріоритетів державної економічної політики,є актуальними та своєчасними [389].

Головною умовою нової якості економічного зростання, як зазначено в Стратегії національної безпеки України [112], є забезпечення економічної безпеки шляхом, у тому числі, системної протидії організованій економічній злочинності та «тінізації» економіки на основі обґрунтування переваг легальної господарської діяльності та водночас консолідації інституційних спроможностей фінансових, податкових, митних та правоохоронних органів, виявлення активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскації.

Міжнародний досвід формування інституціонально-правової основи безпекознавства ґрунтовно досліджувала Л. Корчевська [155], яка зазначає, що у нову епоху геостратегічної реальності проблема безпеки викликає широкий резонанс і причина його появи є дуже транспарентною– експоненціальне зростання загроз людству та їх багатовекторність. Серед сучасних загроз вчена виділяє такі: дестабілізація системиміжнародних економічних відносин, високий ступінь невизначеностідій учасників економічного простору, дезінтеграційні тенденції, ескалація міжнародної напруги, перманентна поява глобальних і локальних криз, обмеженість світових ресурсів і їх дорожнеча. Поєднуємо думку про те, що останнімчасом безпека держави, безпека підприємства та безпека особистості нерозглядаються окремо – вони взаємопов'язані та взаємозалежні [155].

Якщо будь-яка об'єктивна чи суб'єктивна причина (наприклад, війна) представляє загрозу національній безпеці держави, то вона представляєзагрозу і підприємству, і приватній особі. Все це обумовлює актуальність вивчення світового досвіду щодо розв'язання складних проблемзабезпечення економічної безпеки будь-якого суб'єкта господарювання та її інституціоналізацію(історичний процес переходу від явища, що є самокерованим і самоорганізованим до керованого і організованого). Так, міжнародні інститути управляють глобальною економічною безпекою і генерують міжнародне економічне право, яке є важливим засобом її підтримки, а державні інститути управляють національною економічною безпекою і є головними ретрансляторами нормі законів, що її забезпечують [155].

Заслуговує на підтримку думка вченої про те, що цілісність і стабільність держави історично залежить не лише відефективного функціонування тріади її основних систем: політичної, військової

та економічної, а й від системи безпеки, яка поєднує міжнародні, регіональні, суспільні, державні інститути(організації, структури, органи) та суб'єкти господарювання, що захищають державу від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз на основірозробки норм і законів з метою забезпечення життєво важливих інтересів громадян, а також виключення можливості нанесення збиткуекономіці [155].

На нашу думку, науковий та методологічний інтерес представляє хронологічна інкорпорація основних законодавчих актів у сфері забезпечення економічної безпеки, здійснена Л. Корчевською (Таблиця 1) [155].

Таблиця 1.

Дата підписання	**Територія дії**	**Нормативно-правовий документ**
11 ст.	Київська Русь	Кодекс законів «Руська правда»
16 грудня 1689 р.	Англія	«Білль о правах»
4 липня 1776 р.	США	«Декларація незалежності»
26 серпня 1789 р.	Франція	«Декларація прав людини і громадянина»
14 серпня 1881 р.	Царська Росія	«Положення про заходи щодо охорони державного порядку та громадського спокою»
28 червня 1919 р.	5 країн-учасниць	Версальський мирний договір і створення Ліги Націй
29 червня 1934 р.	США	«Стратегія національної безпеки розширення та участі»
16 лютого 1946 р.	Японія	Закон «Про надзвичайні заходи в області економіки і фінансів»
26 липня 1947 р.	США	Закон «Про національну безпеку»

Дата підписання	Територія дії	Нормативно-правовий документ
30 жовтня 1947 р.	32 країни-учасниці	«Генеральна угода з тарифів і торгівлі» (англ. GATT, укр. ГАТТ)
25 березня 1957 р.	6 країн-учасниць	Римський договір про створення Європейського економічного співтовариства та Євроатома
15 червня 1964 р.	Країни-члени ООН	Заключний акт Женевської конференції «Принципи, що визначають міжнародні торгові відносини і торгову політику та сприяють розвитку»
1 травня 1974 р.	Країни-члени ООН	«Декларація про новий міжнародний економічний порядок» (резолюція 7-ої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН)
12 грудня 1974 р.	Країни-члени ООН	«Хартія економічних прав та обов'язків держав» (резолюція 29-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН)
1 серпня 1975 р.	33 країни-учасниці	«Заключний акт Наради з безпеки і співпраці в Європі»
17 грудня 1985 р.	Країни-члени ООН	«Міжнародна економічна безпека» (резолюція 40-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН)
11 грудня 1987 р.	Країни-члени ООН	«Міжнародна економічна безпека» (резолюція 42-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН)

Дата підписання	Територія дії	Нормативно-правовий документ
7 лютого 1992 р.	12 країн-учасниць	Маастрихтський договір або «Договір про Європейський Союз»
5 березня 1992 р.	Росія	Закон «Про безпеку»
2 листопада 1992 р.	Польща	Закон «Основи польської політики безпеки»; закон «Політика безпеки і оборонна стратегія республіки Польща»
15 квітня 1994 р.	Німеччина	«Біла книга з питань політики безпеки Німеччини і майбутнього бундесверу»
1 лютого 1996 р.	США	Закон «Про економічну безпеку»
29 квітня 1996 р.	Росія	«Державна стратегія економічної безпеки Російської Федерації»
16 січня 1997 р.	Україна	«Концепція (основи державної політики) національної безпеки України»
1 березня 1997 р.	Китай	Закон «Про державну оборону КНР»
17 грудня 1997 р.	Росія	«Концепція національної безпеки Російської Федерації»
16 квітня 1998 р.	Болгарія	«Концепція національної безпеки Республіки Болгарія»
13 грудня 1998 р.	Чехія	«Конституційний закон про безпеку Чеської республіки»
18 червня 1999 р.	Румунія	«Стратегія національної безпеки Румунії»

Дата підписання	Територія дії	Нормативно-правовий документ
19 листопада 1999 р.	54 країни-учасниці	«Хартія європейської безпеки»
4 січня 2000 р.	Польща	«Стратегія безпеки республіки Польща»
10 грудня 2001 р.	США	Закон «Про економічну безпеку та відтворення»
17 липня 2001 р.	Білорусь	«Концепція національної безпеки Республіки Білорусь»
16 липня 2002 р.	США	«Національна стратегія внутрішньої безпеки»
19 червня 2003 р.	Україна	Закон «Про основи національної безпеки України»
12 лютого 2007 р.	Україна	«Стратегія національної безпеки України»
12 листопада 2008 р.	Україна	«Концепція економічної безпеки споживчої кооперації України»
12 травня 2009 р.	Росія	«Стратегія національної безпеки Росії»
9 листопада 2010 р.	Білорусь	«Концепція національної безпеки Республіки Білорусь»
8 березня 2011 р.	Болгарія	«Стратегія національної безпеки Республіки Болгарія»
21 жовтня 2014 р.	Польща	«Стратегія національної безпеки Республіки Польща»
6 лютого 2015 р.	США	«Стратегія національної безпеки США»
6 травня 2015 р.	Україна	«Стратегія національної безпеки України»

Вивчення світового досвіду забезпечення економічної безпеки показує, що для політики більшості розвинутих країн характерна розробка стратегічних документів щодо зміцнення безпеки як окремих підприємств, так і країни загалом. При цьому суб'єкти підприємницької діяльності відіграють важливу роль у економічній та соціальній діяльності країни, а рівень їх захищеності безпосередньо залежить від впливів чинників зовнішнього середовища. Розуміючи важливість результатів діяльності підприємств та їх рівень фінансової безпеки, значна кількість економічно розвинутих країн світу за останні роки зняли більшість адміністративно-законодавчих обмежень та створили сприятливі фінансово-економічні умови діяльності, а також запровадили низку податкових стимулів [443; 20].

Детальне вивчення міжнародного досвіду показує, що забезпечення економічної безпеки у контексті національної економіки значно впливає на авторитет країни. Отже, врахування позитивного світового досвіду відносно економічної безпеки має бути одним з найважливіших напрямків у стратегії довгострокової перспективи розвитку національної економіки України [68]. Україна також повинна враховувати, що наразі багато держав стурбовані не стільки проблемами захисту від військової загрози, скільки забезпеченням внутрішньої стабільності країни й регіону, де вони розташовані, і зацікавлені в стійкому економічному процвітанні.

Розвиток соціального та економічного виміру й наповнення новим змістом соціальної та економічної політики призвели до зміни взаємин у сфері безпеки. Мова йде не тільки про запобігання військових конфліктів, які в цей час набули локальних форм, але й про створення та розширення добре організованих зон безпеки, де безперешкодно може розвиватися всебічне співробітництво. Це також підтверджується результатами еволюції організацій, покликаних регулювати міжнародні відносини [425].

Я. Жаліло, дослідивши досвід економічно розвинутих країн, пропонує категорію «економічна безпека» розуміти як поєднання економічної безпеки держави, тобто *безпеки макрорівня*, та економічної безпеки окремих суб'єктів, тобто *безпеки мікрорівня*. Причому і перша, і друга певний час можуть забезпечуватись окремо або навіть за рахунок одна одної. Водночас у стратегічному плані це не лише

взаємопов'язані, але й неподільні поняття. Саме протиріччя між безпеками двох рівнів – безпекою макрорівня і безпекою мікрорівня – визнавалося на початку XXI століття головною проблемою економічної безпеки України [108].

Вивчення стану забезпечення економічної безпеки країн Європи показує, що відносно стабільні економічні системи мають Велика Британія, Італія, Іспанія, Нідерланди, Німеччина та Франція. Ці країни переважно зосереджені на підвищенні ефективності економіки і одночасно підтримують існуючий рівень особистої безпеки своїх громадян. Країни, які стали недавно членами ЄС (Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія) вже завершили реформи «першого покоління» (з акцентом на реструктуризацію і перепідпорядкування) і перейшли до завершальної стадії реформ структури безпеки [68; 155] .

Дослідження Н. Гаман та Л. Корчевської показали, що на межі століть ЄС перетворився, по-суті, в «Європу регіонів», «Союз регіонів», в якому розробляється і активно проводиться конструктивна *регіональна політика*. Вона здійснюється шляхом скорочення розриву в рівнях розвитку між окремими територіями, аграрної інтеграції, регулювання підприємницької діяльності тощо [68; 155].

У контексті викладеного, на нашу думку, важливими є висновки, зроблені З. Варналієм та Т. Томашевським, які, посилаючись на світовий досвід, зазначають, що без активної регулюючої ролі держави неможливо гарантувати економічну безпеку окремого регіону. На сьогодні не існує жодної країни з високорозвиненою економікою, де б держава не регулювала ключові соціально-економічні процеси. Зважаючи на це, дослідники характеризують особливості зарубіжної практики забезпечення економічної безпеки регіону з метою аналізу можливостей її застосування для регіонів України. За результатами проведеного дослідження, відмічається, що набір методів і важелів регулювання на рівні регіонів напряму залежить від конкретних економічних реалій та традицій управління економічним розвитком держави. Принципова відмінність у тому, що, наприклад, країни ЄС з ринковою економікою використовують *адміністративні обмеження*, а країни Сходу (Китай, В'єтнам) – *ринкові механізми*. Наприклад: Франція, Японія та Швеція – прихильники активного державного регулювання. Велика Британія й Італія –

неоліберали з децентралізаційними ідеями. На сьогодні основними інструментами реалізації економічної безпеки в розвинених країнах визнано: програмування (програми, плани, теорії) виходу регіону з кризи шляхом засвоєння інновацій; перепрофілювання підприємств; розширення можливостей регіонів у сфері наукових досліджень і створення технологій [58].

Л.Козак, О. Федорук та Н. Гаман проаналізували міжнародний досвід формування економічної безпеки, тенденції розвитку та ефективність забезпечення європейської економічної безпеки в умовах глобалізації економіки і зроблені ними висновки, на нашу думку, можуть бути корисними для створення ефективного правового механізму забезпечення економічної безпеки України.

За дослідженнями вчених, у Чехії, Болгарії, Угорщині, Польщі та Словаччині спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відсутня. Забезпечення економічної безпеки орієнтується на відповідні нормативно-правові акти ЄС. При виборі методів забезпечення економічної безпеки країни,відповідно до тенденцій регіонального та світового еволюційного процесу,враховують напрямок економічних реформ,геополітичну ситуацію, вектор і стратегію розвитку економіки [68].

У Великій Британії також відсутня спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки. Окремі норми, які регламентують економічну безпеку, містяться у нормативно-правових актах у сфері оборонної політики. Вони ґрунтуються на оцінках національних інтересів і реалізуються через їх захист. Методи щодо забезпечення економічної безпеки пов'язані з прогнозуванням і запобіганням найбільш небезпечних зовнішніх і внутрішніх ризиків [68].

Латвія, Литва, Естонія також не мають спеціальної законодавчої бази щодо забезпечення економічної безпеки. Забезпечення економічної безпеки орієнтується на відповідні нормативно-правові акти ЄС. Методи забезпечення економічної безпеки спрямовані насамперед на реалізацію фінансово-економічної безпеки [68].

Спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки у Германії також відсутня. Основні питання з цієї проблеми відображаються в директивах Міністерства оборони, які регламентують найважливіші сфери ринкової діяльності та визначають контрольні функції держави [68].

У Румунії питання забезпечення економічної безпеки держави містяться в Стратегії національної безпеки. Основними напрямами забезпечення економічної безпеки є: здійснення ефективних заходів макроекономічної стабілізації, прискорення структурних реформ в економіці, створення приватного сектора, залучення іноземних інвестицій та підтримка малого і середнього бізнесу; узгодження фінансово-економічного законодавства, фінансової, економічної та митної політики із законодавством ЄС тощо [68].

Франція не має спеціальної законодавчої бази щодо забезпечення економічної безпеки. Окремі положення, які стосуються економічної безпеки відображені в Законі «Про національну безпеку». Забезпечення економічної безпеки спрямоване на зниження вразливості господарської системи країни, збереження самостійності зовнішньої політики, усунення диспропорцій у рівні економічного розвитку суб'єктів господарювання; недопущення надмірної зовнішньої залежності в найважливіших секторах економіки, мінімізацію ризиків, пов'язаних із залежністю від зовнішнього світу [68].

Аналізуючи концепцію економічної безпеки США, дослідники наголошують на таких її основних напрямках, як забезпечення національних економічних інтересів у конкурентній боротьбі з суперниками на світових ринках, захист інтересів держави у високотехнологічних сферах, а також зміцнення можливостей США щодо виконання міжнародних зобов'язань у торговельно-економічній та інших сферах [68].

У 1999 році розроблена Стратегія національної безпеки США, в якій однією з головних цілей було сприяння економічному процвітанню Америки.Наразі діє нова Стратегія національної безпеки США, опублікована 26 травня 2010 року, головна мета якої – національне оновлення; відновлення американського глобального економічного та політичного лідерства [68; 416; 89].

Для досягнення поставленої мети, адміністрація США розробила експортну стратегію, що включає 65 конкретних рекомендацій сприяння приватному сектору в розширенні експорту американських товарів [68; 416; 89].

У Стратегії національної безпеки США прямо сказано, що для підтримки високого рівня боєздатності збройних сил, необхідно підвищувати ефективність і конкурентоспроможність економіки,

відкривати нові іноземні ринки і створювати нові робочі місця [68].

Для України може бути корисним також досвід Японії, де, за дослідженнями І. Шульги, В. Васенка та Г. Тарасюк, ще у 80-х роках минулого століття вченими запропонований аналітичний метод оцінки «національної сили» держави. «Національна сила» держави визначається, по-перше, здібністю вносити вклад у міжнародне співтовариство, в його економічну, фінансову і науково-технічну сфери діяльності; по-друге,здатністю до виживання в кризових і екстремальних міжнародних умовах; по-третє, здатністю просувати і відстоювати свої національні інтереси, спираючись на всі компоненти «комплексної національної сили», зокрема за допомогою силового тиску [435; 397].

Сучасний японський підхід до вирішення проблем економічної безпеки базується на двох принципах: по-перше, збереження та розвиток економічної потужності країни; формування сприятливого глобального середовища, що забезпечить максимальну реалізацію національних інтересів. Отже, поєднуємо думку Г. Тарасюк, яка обґрунтовано зауважує, що за змістом, є досить багато спільного у категорій «економічна безпека» та «національна сила». А особливе місце серед них посідає здатність до виживання у кризових ситуаціях [397].

Враховуючи міжнародний досвід, В. Андрієнко, І. Мігус, та Я. Коваль аналізують особливості*забезпечення економічної безпеки підприємств*у найбільш економічно розвинутих країнахна*мікро-* та *макрорівнях*, що також є корисним для України [20].

Так, у Німеччині, *на макрорівні*, чинне законодавство щодо збереження та *нерозголошення комерційної таємниці* ставить в обов'язок кожної особи, якій вона стала відомою в силу її службового становища чи трудових відносин; населення повинно інформувати відповідні органи про правопорушення. На *мікрорівні*, контрольно-розвідувальні підрозділи Німеччини, які у взаємодії з приватними охоронно-детективними агентствами виконують функції безпеки як щодо фірми, так і щодо її керівництва й окремих працівників і клієнтів; приватні агентства допомагають в отриманні оперативно-значущої інформації на загальнодержавному рівні [20].

У Франції, на *макрорівні*, діють десятки правових актів, які детально регулюють статус суб'єктів інформаційної діяльності, режим

інформаційного обміну і підключення до загальних інформаційних систем, автоматизованих банків даних; систематичне виявлення актів промислового шпигунства відносно компаній – іноземних конкурентів французьких фірм. На *мікрорівні*, власники промислово-торгівельних та фінансово-кредитних установ Франції формують системи безпеки через створення власних або залучення підприємницьких детективно-охоронних агентств; працівники служб безпеки проводять моніторинг міри ризику інформаційної діяльності; розробляють способи протидії та мінімізації широкого спектру загроз і небезпек французькому бізнесу [20].

В Японії, на *макрорівні*, до формування економічної безпеки бізнесу залучені об'єднання Торгово-промислової палати та асоціації корпоративних керівників; держава враховує інтереси бізнесу і намагається передбачити ймовірні відповідні заходи урядів-конкурентів і реакцію як своїх, так і закордонних транснаціональних компаній та корпорацій (далі – ТНК) на певні кроки; економічна розвідка заснована на ефективному розподілі ролей між великим числом організацій, орієнтованих на експорт; запроваджена підтримка державними органами узгоджених дій між усіма суб'єктами ринку. Разом зцим, на *мікрорівні*, в Японії відсутні закони, які передбачають відповідальність за розголошення комерційної таємниці, що пов'язано з вихованням у співробітників почуття патерналізму, коли вони вважають себе членами однієї сім'ї; на департаменти кадрів покладається контроль за неухильним дотриманням режиму секретності; забороняється передавати стороннім особам відомості, які містять комерційну таємницю; укладати угоди, які можуть підірвати довіру до компанії з боку клієнтів; влаштовуватися без дозволу керівництва на роботу за сумісництвом [20].

У США, на *макрорівні*, існує широкомасштабна система державної підтримки безпеки бізнесу; держава забезпечує захист секретної інформації на базі жорстких стандартів, вимог і процедур по захисту цінної науково-технічної, технологічної та комерційної інформації приватного сектора; економічна розвідка ведеться державними службами в інтересах американських корпорацій і в їх боротьбі з іноземними конкурентами; користуючись можливостями спецслужб, корпорації отримують високі конкурентні переваги. На *мікрорівні* в США найбільшим попитом користуються програми профілактики і

боротьби з економічними злочинами у взаємодії правоохоронних органів країни з державними та приватними установами охоронних і детективних бюро; характерною особливістю американського бізнесу є тенденція безконфліктного вирішення проблем у сфері економічної безпеки; конфіденційна інформація розбивається на блоки, кожному блокуприсвоюється свій код, а для кожного співробітника розробляється картка-припис із переліком тих кодів [20].

Наразі, Україні доцільно використовувати досвід розвинутих держав,які, запроваджуючи засоби забезпечення економічної безпеки держави (на макрорівні) та підприємств (на мікрорівні), враховують при цьомунаціональні, релігійні та культурні традиції своєї країни [20].

Корисним для України також єдослідження, проведене С.А. Буковинським, за результатами якого зроблено висновок про те, що багато країн світу головну увагу концентрують на розробці *теоретико-прикладних засад* підвищення фінансової безпеки підприємства та формуванні на державному рівні сприятливого середовища для діяльності підприємств.На думку вченого, прикладом досягнення найкращих результатів у сфері забезпечення фінансової безпеки підприємств, як складової економічної безпеки держави, є досвід США, Японії та Німеччини [56].

Як зазначає дослідник, серед найефективніших інструментів забезпечення фінансової безпеки підприємств (на мікрорівні),як складової економіки країни (на макрорівні), є удосконалення законодавчої бази держави, здійснення системних заходів з профілактики загроз, проведення політики ефективного використання персоналу, використання інновацій у всіх напрямках діяльності як держави, так і окремих підприємств [56].

Системи забезпечення *інформаційної безпеки* розвинутих країн, як складової економічної безпеки держави, можуть слугувати моделями для створення аналогічних систем в Україні. Наразі, створення систем безпеки та вдосконалення законодавства в сфері інформаційної безпеки держави, стає все більш актуальним. Особливо це стосується безпеки населення, яке все активніше приймає участь у процесах комп'ютеризації всіх сфер життя та галузей економіки, використовуючи мережу та системи Інтернету для активного обміну інформацією.

Належний нормативно-правовий захист комерційної таємниці та іншої конфіденційної інформації, яка має комерційну цінність, є важливою складовоюзабезпечення економічної безпеки держави. За дослідженнями В.Г. Маргасової, у більшості економічно розвинутих країн законодавство, яке регулює правовий режим доступу до комерційної таємниці та встановлює відповідальність за її неправомірне використання, є досить розвиненим нормативним масивом, формування якого здійснюється як на основі національних правових традицій, так і відповідно до сучасних стандартів міжнародної економіки [178].

В. Андрієнко, І. Мігус та Я. Коваль, проаналізувавши міжнародний досвід формування державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки,зазначають, що практика фінансового господарювання розвинутих країн світу доводить, що саме *технологічна революція* є одним із тих факторів, які забезпечили цим країнам стабільний економічний розвиток. В умовах глобальної конкуренції *інноваційний фактор* визначає парадигму економічного розвитку і сутність поняття економічної безпеки. Фінансова безпека, як складова економічної безпеки держави– це сукупність умов, за яких зберігається здатність генерувати *інноваційні зрушення* в економіці з метою забезпечення і захисту стабільного фінансового розвитку, протистояння зовнішнім фінансовим загрозам [20].

С. Буковинський, врахувавши досвідрозвинутих країн тапроаналізувавшипричини фінансової кризи в Україні, пропонує заходи, спрямовані на досягнення фінансової стабілізації економіки нашої держави. На думку вченого, урозвинутихкраїнах*сучасні технології виробництва* будь-якого виду продукції змінили свою сутність. Стало вигідніше збільшувати обсяги виробництва, обсяги надання послуг виробничого і невиробничого спрямування, революційно зросла продуктивність праці, підвищилися кваліфікаційні вимоги до робочої сили (персоналу). Щодо перспектив фінансового розвитку, дослідник вважає, що опосередкованою вигодою від інноваційної діяльності стає створення робочих місць на нових виробництвах (підприємствах) унаслідок комерціалізації технологій (створення комерційного продукту) і отримання значної кількості патентів представниками традиційних виробничих галузей промисловості на противагу галузям високих технологій (аерокосмічної

промисловості, комп'ютерної та офісної техніки, зв'язку, фармацевтичної промисловості) [56]. На нашу думку, належне правове забезпечення та підтримка на державному рівні інноваційної діяльності представників традиційних виробничих галузей промисловості України та приватного бізнесу, тільки сприятиме зміцненню економічної стабільності та безпеки нашої країни.

Як засвідчує світовий досвід, ключовим елементом системи забезпечення економічної безпеки держави є ефективний *механізм визначення загроз національним економічним інтересам*, що створюють безпосередню небезпеку національній економічній системі [20].

З метою удосконалення механізму забезпечення економічної безпеки України, Г. Дарнопих та Н. Гамананалізують існуючі світові системи та моделі економічної безпеки, серед яких: *американська* (орієнтована на поєднання зовнішньої та внутрішньої безпеки, яку використовують як приклад більшість держав); *японська* (орієнтована на внутрішню соціальну безпеку); *китайська* (як приклад використовується державами, які здійснюють будівництво соціалістичного суспільства); *змішана* (властива державам, які нещодавно здобули незалежність, а також здійснюють глибинну переорієнтацію свого розвитку) [20; 87].

В. Нижник [213] та Н. Гаман [20], спираючись на дослідження зарубіжних науковців, обґрунтовано стверджують, що при формуванні концепції економічної безпеки будь-якої держави вихідним є поняття «загроза». Оцінка реальних і потенційних *загроз економічній безпеці* держави потребує системного моніторингу макроекономічних явищ та аналізу їх впливу на рівень економічної безпеки держави. У даному контексті, як свідчить світовий досвід, значну роль відіграють так звані «незалежні мозкові центри» («thinktank»). Наприклад, у США зазначеними питаннями системно займається аналітичний центр – Корпорація «RAND» (скорочення від Research and Development – науково-дослідні розробки)(далі – RAND) [98], у Нідерландах – Гаагський центр стратегічних досліджень, який в рамках спільного проекту з Інститутом світової політики (Україна),за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження» до 20-річчя незалежності України (2011 рік) підготував аналітичну довідку «UKRAINE @ 20 YEARS – WHERE DO WE GO FROM HERE?» («Україна в 20 років – куди йдемо далі ?») [411].

Аналітична довідка «Україна в 20 років – куди йдемо далі ?» – спроба об'єктивно та збалансовано узагальнити наявні дослідження в сфері прогнозів і передбачень щодо майбутнього України, у тому числі її економічної безпеки.Дослідження було ініційоване Інститутом світової політики (Україна) і проведене за допомогою методології Гаазького центру стратегічних досліджень. У рамках цього дослідження опрацьовано понад шістдесят праць українських та закордонних авторів.Наразі Інститут світової політики (Україна)став одним з провідних регіональних партнерів Гаазького центру стратегічних досліджень (Нідерланди), отримавши змогу перейняти досвід авторитетної західноєвропейської дослідницької організації. Експерти Інституту долучилися до підготовки масштабних досліджень, які стосувалися найгостріших питань міжнародної безпеки. Зокрема, українські дослідники зробили суттєвий внесок у розробку глобальних аналізів «Природа майбутнього конфлікту», «Кібернетична безпека», «Демографічні зсуви», «Підйом Азії» та деякі інші [411].

За висновками дослідників, майбутнє є множинним, складним і таким, що постійно прискорюється, але аналіз та узагальнення різних поглядів на майбутнє України надасть українським decision makers (тим, хто приймає рішення), експертам і громадськості певне розуміння майбутніх викликів та сприятиме підвищенню якості схвалених політичним керівництвом України рішень [411].

Результатиопрацьованих у рамках зазначеного вищедослідження понад шістдесяти праць українських та закордонних авторів, демонструють залежність української внутрішньої політики від глобальних процесів і тенденцій, які мають місце у справді складному і непередбачуваному світі. Але дослідники виокремили кілька найбільш домінуючих поглядів на майбутнє України. Так, загальні тенденції передбачають, що Україна в найближче десятиліття буде сільськогосподарською державою зі зростаючою економікою та модернізованою промисловістю і комунікаціями. Європейська інтеграція, підтримана сильним економічним співробітництвом з ЄС, стане ключовою формотворчою силою внутрішніх процесів. Водночас Україна, найбільш імовірно, буде позаблоковою і утримуватиметься від військових і політичних альянсів – як НАТО, так і ОДКБ (Організація Договору про колективну безпеку). Ці зміни збігаються із за-

гальними економічними і демографічними тенденціями. Однак політичні еліти і різні закордонні впливи надалі відіграватимуть вирішальну роль у формуванні майбутнього країни, що ставить під питання передбачуваність напрямків майбутнього розвитку [411].

Повчальними для України, на нашу думку, є організація та зміст роботи згаданоївище Корпорації «RAND», яка заснована 14 травня 1948 року в м.Санта Моніка (Каліфорнія)і вважається першим аналітичним центром у світі. Адреса: RAND Corporation 1700, Main Street, Santa Monica, CA 90406, USA.Офіційний сайт компанії: http://www.rand.org. [98].

Починаючи з 50-х років RAND працювала над замовленнями американських урядових організацій, проводячи дослідження проблем національної безпеки, враховуючи військово-технічніі стратегічні аспекти [411].

З часому дослідницькому центрі з'явилися фахівці наук соціальної сфери – політології, економіки, соціології, психології та інших, і RAND почала виконувати замовлення уряду США по все ширшому колу проблем. Наразі RAND публікує звіти з найширшої тематики – від проблем охорони здоров'я і боротьби з наркотиками до досліджень ринку праці, регіональної інтеграції, екології, міжнародних відносин і *питань безпеки* як США, так і інших країн [411].

Сьогодні корпорація продовжує працювати над довгостроковими суспільно-політичними програмами, що охоплюють всі сфери суспільного життя; в рамках цих програм вона виявляє нові стратегічні аспекти національних проблем, у тому числі безпекових [411].

Як ми вже зазначали, для України може бути корисним досвід організації роботи Корпорації «RAND» над окремими проектами та вид аналізу, який при цьому застосовуються [411].

Отже, існує один вид аналізу, який зв'язує воєдино решту методів роботи Корпорації «RAND». Відомий він під назвою «системний аналіз». Системний аналіз є своєрідною квінтесенцією стилю роботи корпорації, для якого характерне застосування міждисциплінарного підходу до вирішення будь-яких проблем, у тому числі й проблем безпеки (національної, економічної тощо) [411].

Як правило, робота Корпорації «RAND» ведеться або в рамках відділу, або в міждисциплінарній групі, що спеціально створюється

для виконання того або іншого проекту. Робота над проектом починається з призначення керівника групи. Якийсь час керівник працює один, прагнучи сформулювати чітку постановку проблеми, мету дослідження і засоби її досягнення. Завершивши підготовчу роботу, він приступає до підбору групи, причому в основному цей підбір здійснюється на добровільній основі.

Чисельний склад групи може бути різним – від одного-двох осіб до декількох десятків. Достатньо типовий випадок, коли до групи входять три-чотири фахівці різних сфер діяльності та галузей знань [411].

Зазвичай, на початковому етапі роботи збирається будь-яка інформація, що існує з даної проблеми. Отримані відомості перевіряються, потім проводиться їх аналіз і створюються різні моделі баз даних (у більшості випадків у вигляді логічних матриць). Сконструйовані моделі баз даних дозволяють розробити альтернативні сценарії, а також визначити необхідні ресурси для вирішення певної проблеми. Далі, на основі створених сценаріїв, моделюється найбільш прийнятна система досягнення поставленої мети, яка апробується і відповідним чином коригується [411].

У тому випадку, якщо всі попередні операції були виконані вірно, з'являється можливість зробити прогноз на перспективу. Для цього вся інформація, яка не задовольняє три вимоги: «обмеженість – точність – локальність», видаляється із створеної системи [411].

Підсумок роботи над будь-яким завданням – доповідь [411].

Спочатку група розробляє проект доповіді виключно для внутрішнього користування (іноді на цій стадії може бути ухвалене рішення про недоцільність подальшої роботи над темою і про розпуск групи) [411].

Потім матеріал доопрацьовується і надходить до замовника у формі остаточної доповіді. Кожна доповідь, за традицією, вважається висловлюванням особистої думки її авторів, а не всієї корпорації в цілому (корпорація відповідає лише за загальний професійний рівень і терміни виконання роботи). Тільки у особливо важливих випадках – коли мова йде про життєво важливу для країни проблему, або про надзвичайно суперечливе питання, керівництво RAND може виступити з офіційною рекомендацією замовникові від імені всієї корпорації [411].

Отже, досвід роботи існуючих у країнах з розвинутою економікою аналітичних центрів корисний і для України. На запит відповідних урядових структур, які приймають управлінські рішення, направлені на забезпечення економічної безпеки держави, аналітичні центри, на початковому етапі, аналізують та проводять моніторинг ситуації, що складається в окремому секторі безпеки і надають попередні рекомендації. В Україні також доцільно створювати незалежні аналітичні центри таробочі групи, які виявлятимуть існуючі загрози та розроблятимуть сценарії прийняття ефективних управлінських рішень, що дозволить запобігати цим загрозам та ефективно забезпечувати економічну безпеку нашої держави.

Можливість дієвої протидії зовнішнім загрозам економічній безпеці держави виникає за умови внутрішньої збалансованості системи захисту національних економічних інтересів та здатності вчасно запобігати внутрішнім загрозам економіці держави.

Підтверджує цей висновок і дослідження В. Загарій, який, проаналізувавши досвід розвинених країн у сфері забезпечення фінансової безпеки, як складової економічної безпеки, зазначає, що головна відмінність у західному та пострадянському підході до забезпечення економічної безпеки полягає у тому, що в західній науковій думці вихідною категорією економічної безпеки як на макро-, так і на мезо- та мікрорівні є *зовнішня загроза*. Науковці ж пострадянських країн виділяють і зовнішні, і внутрішні загрози (з акцентом саме на внутрішніх). Тривала дія внутрішніх загроз, які з часом перетворюються в системні загрози, робить національну економіку більш вразливою до зовнішніх загроз,що є надзвичайно актуальним для пострадянських країн з перехідною економікою [119].

За дослідженнями В. Маргасової, каталізатором потенційних загроз економічній безпеці високорозвинених країн є їх висока ресурсна залежність від країн-партнерів. Враховуючи це, в країнах з високим рівнем розвитку економіки (США, Японія, країни члени Європейського Союзу) склався *превентивний підхід* до забезпечення економічної безпеки держави, найголовнішим і найскладнішим завданням якого є прогнозування та попередження загроз, а не аналіз їх негативних наслідків після порушення стану безпеки, що вже відбулося [178]. Цей досвід для України також корисний, а зроблені висновки – актуальні. Вітчизняні механізмизабезпечення еко-

номічної безпеки, у тому числі й механізми правового регулювання, потребують вдосконалення, що дозволить досягти стабільного розвитку економіки нашої держави.

Поєднуємо думку В. Ортинського, який зазначає, що основу державної політики, спрямованої на забезпечення економічної безпеки, повинна становити, передусім, збалансована та несуперечлива нормативно-правова база і кількісні та якісні параметри критеріїв економічної безпеки України [223]. Вчений обґрунтовано робить висновки про те, що динамічний розвиток економічних відносин істотно впливає на відповідні зміни правової бази, коригуючи та змінюючи її. Беручи до уваги визначальну роль права у регулюванні економічної безпеки, В. Ортинський стверджує, що зокрема адміністративне право інституційно оформлює відносини у сфері економічної безпеки, надає захисним механізмам статусу правовихвідносин, а це дозволяє праву впливати на розвиток цих відносин, здійснювати їх охорону його специфічними засобами. Наразі в Україні відсутній єдиний системоутворювальний нормативно-правовий акт, який задав би темп регулювання суспільних відносин у сфері економічної безпеки, ввів би єдині правила для всіх учасників цих правовідносин. Приведені у відповідність з цим законом нормативно-правові акти отримали б обґрунтований імпульс до оновлення, а в ряді випадків, навіть до радикальної зміни. Факт появи такого закону запустив би процес створення нових нормативно-правових актів, які дали б змогу охопити особливо проблемні напрями економічної безпеки, що потребують додаткового регулювання [223].

А. Пілько, досліджуючи економічну безпеку в умовах глобалізації світової економіки, відмічає, що одним із пріоритетних напрямків у діяльності іноземних служб стало проведення *фінансової розвідки*, що означає комплексне сприяння спеціальними силами і засобами зовнішньоекономічному курсу держави і комерційній діяльності приватноправових кіл. Одночасно з проведенням фінансової розвідки спецслужби здійснюють заходи з протидії аналогічним діям з боку іноземних держав, зокрема у сфері приватного бізнесу, як елементу економічної безпеки держави [234].

На думку вченого, такий збіг інтересів держави і приватного сектора створює сприятливі умови для активного використання на-

ціональними спецслужбами працівників служб безпеки підприємств, приватних розшукових та охоронних агентств для:

- вивчення конкретних осіб із числа співробітників іноземних фірм, що виходять на місцевий ринок, щодо яких є дані про їх належність до іноземних спецслужб;

- створення умов для проведення спецслужбами активних заходів з позицій приватних фірм;

- здійснення контрольних розвідувальних заходів щодо виявлення агентури і розвідників іноземних спецслужб на каналах зовнішньоекономічних зв'язків [234].

Як показує вивчення міжнародного досвіду протидії іноземним спецслужбам, у навчальних закладах, які здійснюють підготовку фахівців для служб безпеки банків, фірм, підприємств, у разі виходу їх на зовнішньоекономічні організації, слухачів в обов'язковому порядку знайомлять з особливостями діяльності відповідних розвідувальних служб, навчають прийомам виявлення їх агентів [234].

Держави прагнуть захистити цінну науково-технічну та іншу інформацію від іноземних конкурентів і регламентувати форми та методи захисту цінної інформації приватного сектора. Наразі, поєднуємо думки вчених, які вважають, що у сфері інформаційної безпеки, як складової економічної безпеки, інтереси бізнесу і держави, як і в інших сферах, збігаються. З метою захисту національних інтересів та посилення геополітичного становища і авторитету держави, а також підвищення якості життя населення, і держава, і приватні органи, служби та організації повинні доповнювати один одного [430].

Досвід економічно розвинутих країн показує, що проведення ефективної *кадрової політики* в галузі захисту комерційної таємниці має вирішальне значення не тільки при удосконаленні фінансової безпеки підприємства, але й економічної безпеки держави. Вміння професійно грамотно керувати співробітниками, кваліфіковано підбирати кадри, забезпечувати захист інформації завжди цінується дуже високо. Важливе значення має психологічний аспект. Ще на етапі прийомуна службу досконало вивчається характер, оточення, минуле, сім'я претендента на посадуспівробітника економічної безпеки.За дослідженням С.Буковинського, окрім простого анкетування, проводиться низка тестів на професійну при-

датність, визначаються позитивні та негативні риси характеру, іноді проводиться навіть графологічна експертиза. Таким чином можливість попадання в службу економічної безпеки осіб, які не відповідають вимогам до певної професії, практично виключається зовсім [56]. Крім зазначеного, дослідники відмічають великий вплив на працівника його матеріального забезпечення. За наявності високої заробітної плати працівників, на підприємстві (на державній службі) існує менша ймовірність розкрадання інформації, яка представляє цінність для конкурентів [56].

Важливим аспектом забезпечення економічної безпеки як підприємства, так і держави є моральний вплив на співробітників (державних службовців). Досвід індустріально розвинутих країн показує, що держава повинна створити*незалежні засоби масової інформації*, які бережуть власну репутацію та надають достовірну інформацію. Це дає змогу компаніям уникнути багатьох неприємностей і забезпечити належний рівень власної фінансової безпеки, а державі – забезпечує зміцнення економічної безпеки [56; 412].

Як показує вивчення світового досвіду, з метою підвищення ефективності забезпечення економічної (фінансової) безпеки підприємств, майже всі країни сприяють підтриманню *взаємодії між державними правоохоронними органами* та *приватними охоронними структурами* і розглядають їх як партнерів у протидії злочинності у сфері господарської діяльності. Піклуватися про подальше працевлаштування звільнених у відставку або у запас співробітників спецслужб, відомств і правоохоронних органів – обов'язок держави. Полегшити процес адаптації до нових умов, дати відчути, що відомство, якому вони чесно прослужили багато років піклується про подальше їх працевлаштування – це гарантія того, що кращі її кадри завжди будуть носіями загальнонаціональних інтересів. Саме таку політику проводять державні органи індустріально розвинутих країн, де ветерани спецслужб продовжують перебувати під їх опікою, де створюються найбільш сприятливі умови для їх об'єднання і вони залишаються на службі, захищаючи економічні інтереси держави [56; 412; 36].

Поєднуємо думку вчених, які вважають, що кожна країна, якою б економічно розвинутою вона не була, жодним чином не застрахована від агресивних проявів іншої держави.Забезпечення власної

економічної безпеки – є першочерговим завданнямкожної держави [56].

На нашу думку, імплементуючи передовий досвід розвинутих країн світу, враховуючи, що економічна безпека держави включає такі складові (окремі елементи), як: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки, Україні необхідне цілісне бачення економічної безпеки держави. Поєднуємо думки юристів та економістів, які вважають, що пристосування будь-якого зарубіжного досвіду забезпечення економічної безпеки держави до умов України – процес довготривалий, який повинен здійснюватися не копіюванням (повторюванням) всієї системи забезпечення економічної безпеки, а лише поетапним впровадженням окремих її елементів, інструментів, методів та моделей.